

Frederic Godàs i l'educació social: les intuïcions d'un precursor de la normalització

Carlos Sánchez-Valverde Visus*

Resum

Les actuacions i precedents relacionats amb el que després, ja a partir dels anys seixanta, s'anomenarà com la 'normalització' tenen en allò que va posar en marxa Frederic Godàs, en la seva curta (1936-1938) però fructífera acció com a Director del 'Grup Benèfic' de la Junta de Protecció a la Infància de Barcelona (JPIB), un dels seus més importants antecedents. La seva acció, dirigida a evitar els processos de 'segregació', a oferir 'una formació professional' que potencés l'autonomia personal i social dels nens i nenes acollits a la institució que dirigia, el seu 'respecte per la capacitat d'autoorganització' dels nois i noies (desenvolupant una de les experiències més interessants de l'època: les repúbliques infantils) o l'aplicació a aquest àmbit de les propostes de Freinet, així ho corroboren. Llàstima que la Guerra Civil trunqués aquesta i tantes altres experiències tan prometedores.

Paraules clau

normalització, adjectivació, infància, educació social, acció social, història

Recepció de l'original: 20 de novembre de 2009

Acceptació de l'article: 18 de desembre de 2009

Introducció

Frederic Godàs (1910-1997) protagonitzà un dels episodis més interessants de renovació de l'acció social i de l'educació social en la Catalunya dels anys 30. La seva figura i projecció, moltes vegades oblidada, està íntimament lligada a la renovació i normalització de la intervenció amb la infància. I s'hauria de fer servir com a referència i precursora del que després s'entendrà com el nucli fonamental de l'acció social actual: la normalització i circulació social de les persones.

No tornarem a trobar-nos amb actuacions en clau de 'normalització' fins a finals dels 60 i durant els 70 del segle xx, sobretot, com a conseqüència de la proposta dels Col·lectius Infantils de l'Ajuntament de Barcelona, que realitzà al Centre de Formació d'Educadors Especialitzats de Barcelona, CFEEB (Casas i Aznar, 1986), liderat per Toni Julià i Faustino Guerau de Arellano, educadors tots dos ja desapareguts, a qui voldria dedicar aquesta petita col·laboració.

Aquest article vol, després d'una petita introducció sobre el significat del que serien els processos de normalització i el seu devenir històric, apropar-nos a la figura de Godàs i al seu compromís, des de la seva aplicació, amb l'acció social. I vol també actuar com a petit homenatge a la seva persona, sempre jovial i entusiàstica, i al seu pensament.

(*) Professor del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Adreça electrònica: carlos_sanchez-valverde@ub.edu

L'adjectivació i la normalització

La història de l'acció social va passar per una llarguíssima fase d'anomia dels col·lectius i persones afectats, que arriba fins al final del món antic, fase en la que la mateixa existència de persones en situació de necessitat o de diferència no era visible, ni visibilitzable, perquè ni tan sols hi havia un nom per a elles.

Posteriorment, ja des de l'Edat Mitjana, l'acció social al món occidental ha seguit un procés que podríem anomenar com a 'substantivador', de conquesta de nom i entitat, de conquesta de la identitat, procés que transcorre des de l'adjectivació a la normalització.

L'adjectivació es podria caracteritzar com un procés social en el qual les persones són 'anomenades', fent servir un adjectiu que pot recollir part de la seva situació (legal, laboral, personal...), la seva història (personal, sanitària...), les seves característiques racials, socials, físiques, etc., i amb això passen a ocupar un lloc social específic. És un procediment 'reductor' que fa de la part, el tot i posa l'èmfasi, sobretot, en el que manca, des d'una mirada feta des d'una suposada posició de superioritat, social i moral. Quan fem servir un adjectiu en el lloc del nom i l'utilitzem com a sinònim, estem creant una nova categoria, que acabarà irremissiblement considerada amb 'dret o obligacions diferents'. No és el mateix parlar, per exemple de 'sense papers', o fins i tot d'immigrants', que de persones; de 'pobres o exclosos', que de ciutadans.

Podríem definir, en paraules d'ara, la normalització com a corrent de l'acció social que posa l'èmfasi en l'accés als recursos socials i a la circulació normalitzada de les persones en situació de risc d'exclusió social, enfront de les actuacions que les 'separen i segreguen' de les situacions normals i habituals per a la resta de població.

En la seva concepció actual, la normalització social parteix de propostes provinents del camp de la sociologia i de la psicologia social i actua juntament als conceptes o principis de sectorització, d'integració i d'individualització, que defensen que la millor resposta és aquella que es dóna en el mateix espai social o es manifesta la situació de risc, des de la integració en els recursos normals i amb atenció individual a la diversitat de cada persona. Amb una articulació específica relacionada amb la 'desinstitucionalització', en el cas de la infància, per part de Bowlby (1951), Spitz (1945) i altres (vegeu el recorregut que ofereix Rutter, 1990). També estan influenciats per la psiquiatria comunitària (Kaplan, 1991), o l'antipsiquiatria italiana (Llei 180 d'aquell país, sobre Accertamenti e trattamenti sanitari volontari e obbligatori, del 13 de maig 1978, i Franco Basaglia, 1974) que es configuren definitivament als anys 60 i 70 del segle xx.

En aquesta mateixa direcció, per a nosaltres, l'educació social, quedaria delimitada com a una acció referida a l'oferiment a les persones en situació de risc d'exclusió, d'eines i recursos de contacte i maniobra amb la realitat individual i social per a millorar la seva qualitat de vida i la seva circulació social.

També podríem haver escollit fer servir la terminologia que utilitza Graciela Frigerio, qui ens planteja els perills dels processos d'etiquetatge' de les persones, amb les consegüents divisions i desigualtats, i que en el fons responen a bases conceptuals molt semblants a les nostres (Frigerio, 2008, i en la mateixa direcció, Núñez, 2005 i García Molina, 2003).

Fases històriques en el procés de substantivació

Històricament, s'han succeït grans fases, dominades unes per l'adjectivació i altres per la preocupació per la normalització, dins d'aquella tendència general de substantivació. Però aquest lent procés que porta de l'adjectivació a la normalització, manifesta també subfases d'acomodació 'pendulars', internes a cada fase, dins del moviment o de la tendència de més llarg recorregut. Ens trobem així amb el predomini dins de cada fase de moments d'adjectivació, o de normalització i substantivació, que es van alternant.

L'adjectivació es correspondria, així, amb el punt de partida del procés i com a pràctica dominant en moments concrets on predominés l'ocultació, la segregació, etc. I la normalització, a més de ser el desitjable punt d'arribada, amb altres moments en els quals els diferents col·lectius depositaris de l'acció són visibles, tenen espai, nom, etc., i ocupen un lloc social reconegut i cada vegada més substantiu.

Troblem així la configuració dels 'pobres de Crist':

Qui no és capaç de guanyar-se la vida amb les seves mans, però té la funció social reconeguda de resar pel bé del seu proper proïme (ja que segons les benaventurances els pobres es troben a prop de Déu) i de constituir-se en el motiu de la salvació dels altres, que se santifiquen amb la pràctica de la virtut de la Caritat. (Martínez Shaw, 1986)

Aquesta adjectivació que instaura el cristianisme a partir de les propostes agustinianes (segle IV), i que perdura fins ben entrada l'Edat Moderna, justifica la seva existència com a factors imprescindibles perquè els rics puguin exercir la virtut de la caritat en ells. I encara que amb ulls d'ara ens sembli un despropòsit, podríem afirmar que és una de les primeres configuracions d'una fase normalitzadora (des del criteri comparatiu). Ara, els pobres ja són visibles. I malgrat que ho són en relació als altres, tenen un lloc i circulen socialment amb una funció. Encara que tan sols hagin arribat a ser adjectivats.

L'humanisme, i sobretot Joan Lluís Vives, col·locaran les bases perquè l'acció social s'ubiqui en l'àmbit del poder i de l'acció sociopolítica i no en l'àmbit religiós. I defensaran que la necessitat de la beneficència és justificada per una disfunció social que els governants han de corregir; i la identificació que es fa dels pobres, no ho és ja en la línia dels 'pobres de Crist', sinó com a éssers improductius i nocius que han de ser «apartats de la societat per a que aprenguin els hàbits de la laboriositat que permetin la seva reinserció com a membres útils» (Martínez Shaw, 1986).

Els 'pobres' han perdut la referència religiosa, ja són solament 'pobres'. Però la seva adjectivació del pobre com a ésser ociós, condicionarà la resposta que rebran, i seran els temps de la Casa de Misericòrdia (Santolaria, 1997), de l'Hospici (un magnífic estudi sobre la funció de l'Hospici en aquesta època, el trobem en les obres de Borrell i Sabater), de l'Asil en suma, com a espais «d'ocultació, segregació i explotació» que els portaran a la seva invisibilitat social i a la seva reclusió, com a manera per aconseguir així mateix la seva invisibilitat física.

Però, estaran condemnats a l'ocultació, en un procés que anirà modulant-se (Santolaria, 1997) amb uns primers moments en què les propostes de contingut normalitzador tenen més pes (amb diferents respostes i regulacions) al llarg del segle XVI, per arribar, ja durant el segle XVII, a una opció clarament de reclusió i adjectivació. És l'època coneguda i estudiada per Michel Foucault en la seva obra *Vigilar i*

castigar, com la 'gran reclusió' (Foucault, 1992). A més, es considerarà que el pobre, per a no ser una càrrega per a l'erari públic ha de treballar, de manera que les fàbriques de teixits proliferaran dins els mateixos hospicis o hospitals generals (Borrell i Sabater, 1999). Reclusió i segregació justificada perquè ara, «són ells els responsables de la seva situació». En aquest sentit bastaria recordar el que Jeremy Bentham deia l'any 1796:

La pobresa és l'estat de qui per subsistir es veu obligat a treballar. La indigència és l'estat de qui estant desposseït de la propietat, està al mateix temps incapacitat per al treball, o que és incapaç, tot i treballar, de procurar els mitjans que necessita.

La incorporació de les respostes en clau 'educativa' a l'acerb de l'acció social, i per tant els inicis de l'educació social, es produeix a l'inici del segle xx com a resultat de dos fets: fonamentalment, el de la irrupció de la infància com a espai social de referència, provocat pel canvi de paradigma que es produeix al món occidental amb l'ascens de la societat burgesa i dels seus valors; i en segon lloc, a redós del triomf del racionalisme, i de les propostes de Rousseau, qui considerava el nen com mancat de raó i per tant de criteri moral. La falta de raó, que els humanistes consideraven negativa i que feia que els seus programes educatius tinguessin l'objectiu d'aconseguir 'éssers raonables', es presenta en Rousseau com a 'natural'. Aquesta naturalització tindrà uns efectes de grans repercussions: no solament perquè no sigui necessari i no s'ha de raonar amb els nens, ni exercitar la seva raó en conseqüència, sinó perquè a més la infància quedarà investida d'una altra propietat natural: la innocència. Aquesta mateixa influència la podem trobar en les propostes correccionalistes que estaran en la base de les Lleis de Tribunals de Nens (Moreu, 2006).

Assistirem així a l'aplicació pedagògica fonamental del racionalisme, l'Escola Nova, que inspirada en Rousseau, va ser desenvolupada per Claparède (qui aportarà el concepte de funció adaptativa, sorgit de les seves preocupacions biològiques i que ell aplica a la vida mental per a, des d'una contraposició als processos mecanicistes, mostrar com la intel·ligència és una funció activa que opera des d'hipòtesis a verificar) i pels teòrics de l'escola ambientalista, Piaget entre d'altres, qui va presentar el nen i la infància com etapes biològiques pròpies, no com un adult en petit, i com a protagonista de l'educació.

En aquest panorama s'introdueixen les possibilitats i la confiança plena en les respostes educatives i les capacitats d'aquestes de modificar i millorar les conductes de les persones.

Però, com a resultat d'aquestes propostes racionalistes, malgrat la seva visió positiva i positivista, l'actuació derivada posarà a aquests col·lectius en una situació de vigilància i de 'classificació' (una nova manera d'adjectivar, de categoritzar i d'etiquetar), que els portarà a una situació de 'tutela' paternalista, amb conseqüències d'una ciutadania de segona.

El repte actual és seguir en aquest procés de normalització, aprofundint la substantivació, amb la normalització dels col·lectius i persones dipositaris de l'acció social, per tal d'aconseguir la seva ciutadania plena de drets.

El procés de substantivació a casa nostra

Pel que fa a la història espanyola de l'Acció Social podríem dir que el segle xx ha assistit a un continu ball de propostes en un sentit i l'altre. L'inici del segle va venir acompanyat d'una febre de confiança plena en els pressupòsits que afirmaven les capacitats regeneradores de l'educació. I assistirem a tot un munt de propostes de caire 'normalitzador', entre les quals estarien, a tall d'exemple, la mateixa proposta dels albergs provisionals de les Juntes de Protecció a la Infància, o els patronats redemptors de presos. Els anys 20 estaran marcats per un intent de tornada a plantejaments més propis de l'Antic Règim, de caire caritatiu i assistencial (adjectivador), coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera. En el cas de Catalunya, seran els seus representants, el tinent general Milans del Bosch, des del registre polític, i Ramon Albó, des del seu lloc de direcció de la JPIB (Junta de Protecció a la Infància de Barcelona), el TTM (Tribunal Tutelar de Menors), i en diversos organismes de Beneficència.

La Segona República significarà un altre intent en la línia de la normalització, que es veurà truncat per la rebel·lió militar del general Franco i la Guerra Civil. S'inicià un període on la classificació i adjectivació de les persones, les respostes asilars segregadores i l'ocultació, dominaran l'escenari social i haurem d'esperar 40 anys perquè una altra vegada tornin a escena tendències substantivadores i normalitzadores (per a resseguir aquest procés, vegeu Sánchez-Valverde, 2007, capítol 5.2).

Ara, quan ja manca poc per a iniciar la segona dècada del segle XXI, estem vivint una altra onada adjectivadora davant tot allò que és diferent, reacció en part davant l'intens fenomen migratori que s'ha donat en els darrers anys, però que torna a classificar les persones segons antics i nou adjectius: gent gran, discapacitats, menors, dones immigrants, maltractats, MEINAS (acrònim que suposa l'exemple màxim de fins on som capaços d'arribar a l'hora d'adjectivar: menors estrangers indocumentats no acompanyats), etc.

Potser no hauríem d'oblidar que totes elles són persones i haurien de poder tenir nom, com a ciutadans de ple dret.

Frederic Godàs: una petita semblança

Frederic Godàs i Vila, mestre i pedagog lleidatà, havia nascut el 1910, fill de Frederic Godàs Legido, qui des de principis del segle xx havia actuat com a impulsor de la renovació escolar a Lleida des del Liceu Escolar.

Godàs i Vila va ser un dels promotors del CENU (Comitè de l'Escola Nova Unificada), qualificat com a «experiència singular en temps de guerra» (González-Agàpito *et al.*, 2002, p. 474 i ss.), ja iniciada la Guerra Civil i des del seu lloc com a director del Grup Benèfic. El CENU, constituït el 27 de juliol de 1936, volia crear, en paraules del propi Godàs una escola radicalment nova (Monés, 1998).

Inspirada en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana .../... i en el sentiment universal de solidaritat .../... i sobre la base de la supressió de tot tipus de privilegis.

El CENU s'ha presentat a vegades com una reacció defensiva de l'esquerra més radical, tenyida d'ideologia i de revenja, que es dóna a Catalunya com a conseqüència del cop d'estat de la dreta del 18 de juliol de 1936. L'escola unificada significava la creació d'un únic circuit educatiu, en el que les escoles privades, sobretot de l'es-

glésia, passaven a coordinar-se també des d'un comitè laic. Godàs mantenia en una carta al diari *Avui*, publicada el 1986 (Godàs i Vilà, 1986), que la idea era anterior. I que «el que preteníem (i encara ens dura a alguns) era trobar quelcom que acabés amb la dualitat de camins, ..., no tan sols com a forma d'educació, ans com a distinció social». Com podem comprovar, una altra manifestació del seu esperit normalitzador.

Godàs reunia, en la seva persona, la vocació educativa i el compromís polític, com era habitual en aquella època, des de la files de la UGT i la Federació de Treballadors de l'Ensenyament i des de la seva militància en el POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista). Aquesta militància va provocar que en 'els fets de maig' fos detingut i passés uns mesos en alguna de les txeques promogudes pel PSUC.

Frederic Godàs va ser una víctima més de la Guerra Civil, i va aconseguir salvar la seva vida només per la intervenció a favor seu del sacerdot Pere Solà, que Godàs havia ocultat en el Grup durant els primers dies de la Guerra (salvant-li la vida, al seu torn!), i que arribaria a fer de vicari en l'arquebisbat de Barcelona (Godàs i Vila, 1989b). Finalment, va acabar rebent tan sols «una condemna a 30 anys i un dia de reclusió» per «ser partidari de la coeducació i amic de les dones» (Monés i Pujol-Busquets, 1998).

Però els vencedors li van desposseir del seu títol de mestre i li van impedir tornar a exercir com a educador, condemnant-los, a ell i a la seva família, a un ostracisme forçat en les comarques pirinenques, de les quals només va tornar a Barcelona a mitjans dels 50.

Encara que li van oferir recuperar el seu títol a canvi de l'acceptació del 'règim', ell mai no va acceptar aquesta condició, i va exercir el seu magisteri per acadèmies, complementant el seu estipendi amb el treball en editorials, fins que als anys 70 va poder tornar a treballar a l'escola que, amb el nom de la seva dona, Felisa Bastida, crea juntament amb la seva filla Elvira, retornada de Mèxic, a Castelldefels.

Als anys 80, va exercir com a president de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana. Va morir en 1997. A pesar de tots els avatars de la seva vida, mai no va perdre el bon humor i la confiança en el gènere humà.

El Grup Benèfic de la JPIB

Aquest centre fou durant molts anys estel de l'acció institucional de la JPIB. Concebut com a model de referència, i actuant com a tal durant decennis, serà un dels laboratoris de l'actuació dirigida a la infància.

Físicament, com a edifici, fou un projecte de 1913 de l'arquitecte Enric Sagnier, guardonat amb el premi anual al millor edifici urbà que atorgava l'Ajuntament de Barcelona. Estava ubicat en un solar d'uns 9.000 metres quadrats que ocupava part de la illa delimitada pels carrers Wad Ras, Enna, Castillejos i Igualtat que es correspondrien als actuals carrers de Doctor Trueta, Àlaba, Ramon Turró i Pamplona. En els anys 20 s'amplià l'edifici amb la compra de la resta del solar. Posteriorment, ja als 30, l'Ajuntament de Barcelona també va cedir el solar del davant en el mateix carrer Wad Ras (Doctor Trueta), on en principi es va situar el camp de futbol i on després es construïren les Escoles Professionals, l'Institut Ramon Albó i un centre de Reforma

del TTM (aquests ja en els anys 50). Aquest darrer és l'espai ocupat ara pel centre Penitenciari de Dones de Barcelona. L'edifici original del Grup Benèfic va ser enderrocat per problemes en la seva estructura i el solar està avui ocupat per un centre educatiu, l'IES Icària.

Institucionalment, i malgrat les intencions dels seus creadors, segons el que es pot trobar a *Memòria dels anys 1911 i 1912*, va arribar a albergar en algun moment més de 1.500 nens i nenes. I tan sols nens a partir de 1939. El plantejament inicial deia:

Per això la Junta s'ha apartat de la idea d'un asil per a abandonats fundant tan sols un Alberg Provisional, on aquests romanen únicament el temps necessari per al seu estudi i classificació amb l'objecte de fixar amb tot coneixement del cas la seva ulterior destinació.../... Es proposa retornar-los al si de la societat convertits en veritables ciutadans, en homes útils, en intel·ligències i braços al servei de la civilització.../... a fi que no romanguin en el reformatori o en l'asil sols el temps necessari per a la seva reforma, la seva instrucció i la seva educació.../... l'asil públic, no és el lloc més apropiat per a preparar als nens per a la lluita per la vida enmig de les complexitats de la nostra moderna societat...

La proposta beu de l'esperit de l'època i evidencia les intencions educadores i normalitzadores que van estar en la base de la seva creació.

El Grup Benèfic, com així es coneixia, es va convertir en la institució estel de la JPIB, i va ser organitzat acollint gairebé tots els serveis de la JPIB: oficines de la Junta, centre d'observació, alberg provisional.

Però, com hem dit, amb els anys va arribar a convertir-se també en un macrocentre d'estada no provisional, reproduint allò que volia defugir des del principi: el model asilar. Així, el 1927, 450 nens i nenes es trobaven acollits. El 1928 Folch i Torres deixa la direcció i s'aprofita per fer una remodelació de la institució i s'organitzen 25 'famílies', seguint 'formalment' l'ona dels plantejaments de la Casa de Família de Pedragosa (Santolaria, 1984). Així, a càrrec de cadascuna d'elles, es troba un educador, i fins a la Segona República el centre es dedicarà «tan sols a l'acollida de nens» (veure Comissió Permanent de la JPIB del 14 de desembre de 1927, lligall de l'AJPMB, f703, i també el lligall específic sobre el tema de l'AJPMB, f804).

Creat gràcies a una cessió de sòl per part de l'Ajuntament de Barcelona, canvia de nom en diferents moments de la seva llarga vida social: a finals de la Segona República, coincidint amb la direcció de Frederic Godàs passa a anomenar-se «Jean Jacques Rousseau», nom de reminiscències naturalistes i positivistes. A finals dels 50, una vegada mort Ramon Albó, incorpora el seu nom. I des de finals del 60, ja com Institut Ramon Albó, es trasllada a Mollet del Vallès, on subsistirà fins als primers anys de la democràcia, fins al moment que allotjarà l'Escola de Policia de Catalunya.

La direcció del Grup Benèfic Wad Ras i l'impuls normalitzador

Passem ara a presentar el que es vol entendre com la manifestació, no només com una acció aïllada i individual (encara que també alguna cosa en té d'això), sinó com un exemple del que s'estava gestant com a noves propostes en el camp de l'educació social: la concreció de l'acció socioeducativa que es dona en l'encara institució referencial de la JPIB, també en aquesta etapa, el Grup Benèfic Wad Ras, que com hem dit, en aquests anys passa a denominar-se Jean Jacques Rousseau. Una proposta i unes pràctiques educatives centrades en la tendència que abans comentàvem, pel que fa a la Segona República, com a 'moment normalitzador'.

Un altre exemple en aquesta mateixa direcció o tendència seria la proposta de creació per part de la Generalitat d'un Institut de Pedagogia Especial (Sánchez-Valverde, 2007, p. 603 i ss.) per a la formació d'educadores especialitzades per a la quals cosa,

l'Institut expediria dos diplomes: el d'educadora (en femení a l'original), que habilitarà per a l'educació de nens en el seu aspecte familiar o extraescolar i altre que serà vàlid per a l'ensenyament i educació de nens irregulars en l'aspecte escolar i per a la direcció d'internats. Podran aspirar a l'obtenció d'aquest segon diploma únicament els mestres d'ambdós sexes.

La iniciativa pot considerar-se en la mateixa línia que les que es feien per a la formació d'educadors especialitzats des de la Institución Libre de Enseñanza, o des del TTM, encara que temporalment és més coincident amb les que, per les mateixes dates, es proposa a Madrid per part de Matilde Huici (advocada i psicopedagoga del TTM), de creació de l'Institut d'Investigació Psicològica del Menor per a la formació d'educadors especialitzats. El projecte de Huici incloïa un pla intensiu de formació d'educadors laics que poguessin substituir en bloc als terciaris caputxins dels reformatoris del TTM (Moreu, 2006).

Però tornem a l'objecte del nostre article: Frederic Godàs i la seva acció normalitzadora. Que s'inicia tot just abans de la Guerra Civil, com una opció de la Generalitat Estatutària recuperada en la primavera del 1936: és llavors quan Frederic Godàs i Vila és nomenat director del Grup Benèfic.

Per ella mateixa, ja en tindria un valor significatiu, el canvi de nom i l'opció que significa haver escollit Jean Jacques Rousseau com l'identificatiu de la institució. Però la qüestió no va quedar en aquest gest simbòlic. L'actuació de Godàs fou frenètica, com si d'activisme polític es tractés, i va engregar tot un seguit d'iniciatives interessantíssimes, amb els fils conductors següents:

1. El del «valor educatiu del treball i de la funció de la formació professional».

Frederic Godàs coneixia la tradició relacionada amb la recuperació i reforma de la infància (Palacios Sánchez, 1985), de fer servir, des de feia moltes dècades, els tallers i la formació professional com a eina de reeducació. Però també era coneixedor dels seus usos, com a manera de «centres de producció encoberts». Godàs ens dirà:

Tallers d'aprenentatge havia en totes les Institucions de caràcter benèfic; però, sempre estaven orientats a la simple formació professional, deixant en mans de qui realitzava la formació l'explotació econòmica dels Tallers. La característica dels Tallers-Escola del Grup Benèfic va anar completament diferent de com funcionaven, per exemple els de l'Asil Toribio Durán, on els aprenents venien a ser com obrers de petites empreses. En el Grup Benèfic, els joves no tan sols eren capacitats manualment pels seus Mestres, sinó que ampliaven la seva formació escolar amb els coneixements teòrics de tot el relacionat amb la professió que lliurement havien escollit i sobretot s'ha de posar en relleu que mai van ser explotats econòmicament. (Godàs i Vila, 1989a)

Aquí la formació professional, no és usada com a tapadora d'un procés productiu destinat a fer menys onerosa la despesa social d'atenció a aquestes persones, sinó com a eina de la seva emancipació i d'autonomia.

2. El principi de «la normalització».

Godàs mencionava continuadament aquest component com un dels objectius fonamentals de les seves intencions pedagògiques (Monés i Pujol-Busquets, 1998).

...quan vaig estar allí de Director, es va procurar que la segregació dels Internats respecte al món exterior, no continués com a norma pedagògica. Així, el nou Grup [...] va ser obert al barri per a que els

nois i noies de la Protecció convisquessin, les hores escolars, amb la resta de quitxalla del Poblenou i el mateix va passar amb el nou pavelló d'infermeria, que va ser obert com a dispensari del barri...

...es van canviar els uniformes per vestits corrents, comprats a Can Jorba...

... ningú es recorda de les lluites perquè els asilats portessin pijames per a dormir. Ningú es recorda de les lluites fins aconseguir que els nois i noies convisquessin en les hores de classe i d'esbargiment, sense que passés absolutament res (sols l'escàndol en les mentalitats baixes de sostre, que també n'hi havia)...

A més de l'obertura de les Escoles Professionals del Grup al barri del Poblenou, Godàs va potenciar altres mesures com enviar els nens i nenes del centre a estudiar fora, augmentar el règim de visites, etc.; mesures que actuaven com a complement social a l'acció institucional, dintre d'un clar plantejament de normalització i de no segregació (Godàs i Vilà, 1984, p. 213 i ss.):

...al fer-me càrrec del Grup, vaig intentar amb èxit que alguns dels nois sortissin a estudiar a escoles de la ciutat. Així alguns van ser al "Pere Vila", al "Ramon Llull"; i fins un d'ells assistia a l'Institut Escola...

En l'entrevista que vaig poder mantenir amb ell el 27 de febrer de 1989, tornava a repetir:

Un dels primers canvis va ser el de permetre les visites familiars a qualsevol hora i no prefixades quinzenalment... (Godàs i Vilà, 1989b)

Totes aquestes mesures van aconseguir 'obrir les portes' als nois perquè es relacionessin amb el barri, encara que els veïns no poguessin encara entrar al centre.

Com podrem comprovar, el llenguatge i les propostes són força modernes, renovades i s'albira una mirada més centrada en el nen que en les institucions. Més a prop del que tornarem a sentir durant els anys setanta (Sánchez-Valverde, 2006).

3. El principi del «component comunitari, des de la cogestió».

Pel que fa a l'organització interna del Grup, la bolcada va ser important. Dins d'una acció que podríem definir com a 'comunitària i comunitarista', a la fi de febrer de 1936, s'institueix una organització que reconverteix les cases de família en «repúbliques» (Godàs i Vila, 1979), de clares reminiscències makarenkianes. En efecte, Anton Makarenko, mestre i educador rus, considerat per molts com un dels pares de l'educació social, mantenia que la millor estructura educativa era la basada en «comunes», autogestionades o cogestionades, en forma de repúbliques o colònies (Makarenko, 2006). Les repúbliques del Grup Benèfic reproduïen la dinàmica de vida social, amb el repartiment de rols i responsabilitats entre els nens i la funció de l'assemblea (vegeu Riera, 1936). Fredèric Godàs assenyalava

Ningú es recorda que els propis nois van organitzar el seu Club "De cara amunt"; així en deien, on els professors sols podien entrar-hi amb permís dels minyons i minyones. Ningú es recorda que els mateixos nois van construir la seva piscina (que després va tornar a ser enrunada "por las fuerzas triunfantes")... (Monés i Pujol-Busquets, 1998)

Poc després, amb la Guerra Civil ja en plena eferescència, s'optarà pel model de «colònies», com experiència de pedagogia comunitària, per organitzar els diferents grups de nens i nenes dependents de la Junta de Protecció a la Infància, repartits per la geografia catalana.

En una altra línia també molt significativa, hauríem d'esmentar com Godàs ja feia servir les metodologies més innovadores del moment i com se seguien les propostes de Freinet i l'ús de la impremta com a instrument comunicatiu i d'autoregulació. Així

es va arribar a editar una revista, *Llum i color*, com a publicació escolar del Grup Benèfic, segons la tècnica de «la impremta en l'escola Freinet», durant el 1937.

I tot això com a fruit d'una concepció de l'educació que reproduïm aquí, en paraules d'un dels educadors del Grup en aquells moments, Rafael Rués, a la revista del Grup J. J. Rousseau, *Esforç*, que pot servir per il·luminar d'una manera prou eloqüent, les conviccions racionalistes i el convenciment en la capacitat absoluta de la raó, que es vivia en aquell moment.

... la pedagogia no és altra cosa que l'aplicació del sentit comú assistit per l'anàlisi i el raonament, ben dirigit, que facilita la tasca de recollir, arrencar i extreure deduccions dels fets, per a després utilitzar-les aplicant-les.

Pocs mesos després, ja el 1939, aquests mateixos nens i nenes, que experimentaven en la seva pròpia vida amb la construcció de la seva identitat, una vegada reubicats des de les colònies on eren al Grup Benèfic, van passar de la situació que hem descrit abans a «realitzar instrucció, vestits tots amb bata de ratlles i armats de fusells de fusta durant la major part de les hores lliures del dia».

Tornaven els temps de la negació, de l'ensinistrament, dels adjectius (els nens tornaren a ser 'menors'). No hi havia cabuda per a l'educació i la normalització.

Creiem que recordar el sentit de les intuïcions d'obertura d'en Frederic Godàs, intuïcions de no segregació, de normalització, de substantivació (donar nom als nens), molt relacionades amb les seves arrels racionalistes (Rousseau, Makarenko, Freinet...) és, a més d'un reconeixement a l'home i educador Godàs, una reivindicació de justícia d'un dels capítols més interessants de la història de l'educació social.

Referències

- Aguilar i Cestero, R.; Carbonell i Esteller, M. (dir.); Gimeno i Cases, E.; Montiel i Pastor, J. (2004) *La Casa de Maternitat i Expòsits*. Les Corts. Barcelona, Edició conjunta de l'Ajuntament de Barcelona-Districte de les Corts i l'Arxiu Municipal amb la Diputació de Barcelona.
- AJPMB/Arxiu de la Junta de Protecció de Menors de Barcelona, (dipositat a l'ANC, Arxiu Nacional de Catalunya), diferents lligalls.
- Albó i Martí, R. (1927) *Seis años de vida del Tribunal Tutelar para a niños*. Barcelona, edició pròpia TTM.
- Basaglia, F. (1974) *La institución en la picota*. Buenos Aires, Editorial Encuadre.
- Borrell i Sabater, M. (1995) *Néixer per a morir. Orfes, dides i hospicians al divuit gironí*. Girona, Universitat de Girona (tesi doctoral inèdita).
- (1999) *Caritat, beneficència, solidaritat: de la història a l'ètica a través dels arxius*. Dep. Ensenyament Generalitat de Catalunya (treball de Recerca fet amb una Llicència d'Estudis Retribuïda). Disponible a: <http://www.xtec.es/sgfp/llicencies/199899/memories/mborrell.pdf> [accés: 20.08.2009].
 - (2002) *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada. Dides, orfes i hospicians*. Cabrera de Mar, Galerada (recull part de la seva tesi doctoral).
- Bowlby, J. (1951) *Maternal care and mental health*. Ginebra, World Health Organization.
- Camps i Arbós, J. (2004) *Ramón Xuriguera, 1901-1966: Ideologia, activitat cultural i literatura*. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral). Disponible a: http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0726105-234716/index_cs.html [accés: 20.08.2009]
- Casas i Aznar, F. (1986) «Aportacions per a una història del procés de normalització dels centres assistencials per a infants amb problemàtiques socio-familiars a Barcelona. 1975-86». Inèdit.
- Foucault, M. (1992) *Vigilar y castigar, nacimiento de la prisión*. Madrid, Siglo XXI.
- Frigerio, G. (2008) *La división de las infancias: ensayo sobre la enigmática pulsión antiarcóntica*. Buenos Aires, Del Estante Editorial.
- García Molina, J. (2003) *Dar (la) Palabra. Deseo, don y ética en educación social*. Barcelona, Gedisa.
- Godàs i Vila, F. (1979) «La república infantil, una experiencia comunitaria». *Cuadernos de Pedagogía*, 54, p. 46-48.
- (1984) «La formació professional a la Protecció a la Infància». *v Jornades d'història de l'educació als Països Catalans*. Vic, EUMO, p. 212-223 (comunicació).
 - (1986) «Carta personal a Enric Jardí arran d'uns articles del Srs. Godàs i Jardí apareguts a l'Avui l'octubre de 1986 en relació al CENU». *Educació i Història*, 3, p. 10.
 - (1989a) «Els tallers Escola del "Grup Benèfic de protecció a la Infància" del carrer Wad Ras de Barcelona». Treball inèdit.
 - (1989b) Entrevista mantinguda el 27 de febrer de 1989.
- González-Agàpito, J.; Marquès, S.; Mayordomo, A.; Sureda, B. (2002) *Tradicció i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- JPIB (Junta de Protección a la Infancia de Barcelona) (1913) *Memòria dels anys 1911 i 1912. Junta de Protecció a la Infància i Repressió de la Mendicitat de Barcelona*. Barcelona, Ed. Pròpia JPIB.
- Kaplan, H. J.; Sadock, B. J. (1991) *Compendio de Psiquiatria*. Barcelona, Ediciones Científicas y Técnicas.
- Makarenko, A. (2006) *Poema pedagògic*. Vic, Eumo Editorial (Edició d'Antoni Tort i prologada per Jaume Trilla).
- Martínez Shaw, C. (1986) «L'assistència pública a la Barcelona Moderna: una visió panoràmica», dins del Dossier sobre «L'assistència pública a la Barcelona Moderna». *L'Avenç*, 91, p. 32-37.
- Monés i Pujol-Busquets, J. (1998) «Homenatge al primer president de la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana». *Educació i Història*, 3, p. 7-12.
- Morales Saborido, J.L. (1957) *Luis María Folch i Torres, educador*. Universitat de Barcelona. Facultat Filosofia i Lletres. Secció de Pedagogia (tesi de Llicenciatura).
- Moreu, A. (2006) «La recepción de las doctrinas correccionalistas en España. Políticas educativas y metodologías psicopedagógicas». *Revista de Educación*, 340. Disponible a: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2100520> [accés: 20.08.2009].
- Nuñez, V. (2005) «Participación y educación social». *XVI Congrés Mundial de l'AEIJI*. Uruguai (ponència). Disponible a: http://www.projovent.gub.uy/pag-otra-doc-relev/index_doc_relevante.htm [accés: 20.08.2009].
- Palacios Sánchez, J. (1985) «Las instituciones de "Reforma" de jóvenes: Una vanguardia en la "Educación para el Trabajo" en España». *IX Congrés Internacional Educació i treball en la societat moderna* (comunicació). També a *Menores*, 9, p. 36-39.
- Poynter, J. R. (1969) *Society and Pauperism. English ideas on poor relief, 1795-1834*. London, Melbourne University Press.
- Riera, E. (1936) «L'assemblea d'educands del Grup Benèfic». *Esforz* (publicació pròpia del Grup Benèfic), 10, p. 15.
- Rutter, M. (1990) *La privación materna*. Madrid, Morata.
- Sánchez-Valverde Visus, C. (2006) «El sistema d'atenció i protecció a la infància en els anys 70: crisis i primers intents de renovació. I i II». *Full Informatiu* (publicació periòdica del CEESC), 35, p. 13-15 i 36, p. 16-19.
- (2007) *La Junta de Protección a la Infancia de Barcelona, 1908-1985: Aproximación histórica y Guía Documental de su Archivo*. Barcelona, Universitat de Barcelona. Departament de Teoria i Història de l'Educació (tesi doctoral). Disponible a: http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0528107-122248/index_cs.html [accés: 20.08.2009].
- (2009) *La Junta de Protección a la Infancia de Barcelona, 1908-1985: Aproximació i seguiment històric*. Barcelona, Edició pròpia del Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya.
- Santolaria, F. (1984) *Reeducación social. La obra pedagógica de Josep Pedragosa*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.
- (1997) *Marginación y educación. Historia de la educación social en la España moderna y contemporánea*. Barcelona, Ariel.

- (2003) *El gran debate sobre los pobres en el siglo XVI. Domingo de Soto y Juan de Robles 1545*. Barcelona, Ariel.
- Solà i Gussinyer, P. (1998) «El nostre senyor Godàs». *Educació i Història*, 3, p. 13-14.
- Spitz, R. A. (1945) «Hospitalism. An inquiry into the genesis of Psychiatric conditions in early childhood». *Psychoanalytic Study of the Child*, 1, p. 53-74.
- Varela i Serra, J. (2006) «El Liceu Escolar de Lleida, un tresor amagat». *Conferència del 8 de setembre de 2006*. Lleida, Institut Municipal d'Educació 'Ramon Barrull'. Disponible a:
http://ime.paeria.cat/liceu_escolar/2006_09_08_conferencia_tresor_amagat.asp
[accés: 20.08.2009].
- Wolf, S. (1989) *Los pobres en la Europa Moderna*. Barcelona, Crítica.

Frederic Godàs y la educación social: las intuiciones de un precursor de la normalización

Resumen: Las actuaciones y precedentes relacionados con lo que después, ya a partir de los años sesenta, se conocerá como la «normalización», tienen en aquello que puso en marcha Frederic Godàs, en su corta (1936-1938) pero fructífera acción como Director del «Grupo Benéfico» de la Junta de Protección a la Infancia de Barcelona (JPIB), uno de sus más importantes antecedentes. Su acción, dirigida a evitar los procesos de «segregación», a ofrecer «una formación profesional» que potenciase la autonomía personal y social de los niños y niñas acogidos en la institución que dirigía, su «respeto por su capacidad de auto-organización» (desarrollando una de las experiencias más interesantes de la época: las repúblicas infantiles) o la aplicación en este ámbito de las propuestas de Freinet, así lo corroboran. Lástima que la guerra civil truncara ésta y tantas otras experiencias tan prometedoras.

Palabras clave: normalización, adjetivación, infancia, educación social, acción social, historia

Frederic Godàs et l'éducation sociale: les intuitions d'un précurseur de la normalisation

Résumé: Les rôles et précédents liés à ce qui plus tard, dès les années soixante, sera nommé «normalisation» comportent ce qui fut mis en place par Frederic Godàs, dans sa courte (1936-1938) mais fructifère action en tant que Directeur du «Grup Benèfic» de la Junta de Protecció a la Infància de Barcelona – JPIB (Conseil pour la Protection de l'Enfance de Barcelone), un des ses antécédents les plus importants. Son action, dirigée à éviter les processus de «ségrégation», à offrir «une formation professionnelle» qui renforce l'autonomie personnelle et sociale des garçons et filles accueillis à l'institution qu'il dirigeait, au «respect de la capacité d'auto-organisation» de ceux-ci (développant une des expériences les plus intéressantes de l'époque: les républiques infantiles) ou l'application à ce milieu des propositions de Freinet, ainsi la corroborent. Quel dommage que la guerre civile ait tronqué celle-ci et tant d'autres expériences si prometteuses.

Mots-clés: normalisation, adjetivation, enfance, éducation sociale, action sociale, histoire

Frederic Godàs and the social education: the intuitions of a normalization precursor

Abstract: The performances and precedents related with what afterwards, already to the years sixty, will call how the «normalization» have in what put into motion Frederic Godàs, in his short (1936-1938) but fruitful action as a Director of the «Group Benefits» of the «Junta de Protecció a la Infància de Barcelona» (JPIB) («Barcelona Council for Childhood Protection»), one of his more important antecedents. His action, headed to avoid the processes of «segregation», to offer «a professional training» that promote the personal and social autonomy of the boys and girls received to the institution that directed, his «respect for the capacity of ability to self» them (developing one of the most interesting experiences of the period: the childish republics) or the application to this field of the proposals of Freinet, corroborate it. Pity that the civil war truncated this and so many other as promising experiences.

Key words: normalization, adjetivatisation, childhood, social education, social action, history